

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA MATEMATIK KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA AMALIY MASHG'ULOTLAR VA DIDAKTIK O'YINLARNING AHAMIYATI

Abrayqulov Sherbek Muminovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang'ich ta'lim) mutaxassisligi 2-kurs magistranti.

Ilmiy rahbar. p.f.f.d., (PhD). dots. G.Yu.Salomov

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20570496>

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf matematika darslarida amaliy mashg'ulotlar, didaktik o'yinlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning nazariy-metodik asoslari yoritilgan. O'quvchilarda matematik kompetensiyalarni shakllantirish, mantiqiy tafakkurni rivojlantirish hamda matematika faniga qiziqishni oshirishda amaliy faoliyat va o'yin texnologiyalarining o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan darslarning samaradorligi hamda matematik bilimlarni kundalik hayot bilan bog'lash imkoniyatlari ochib berilgan.

Аннотация. В данной статье раскрываются теоретико-методические основы использования практических занятий, дидактических игр и современных педагогических технологий на уроках математики в начальных классах. Анализируется роль практической деятельности и игровых технологий в формировании математических компетенций, развитии логического мышления и повышении интереса учащихся к математике. Освещается эффективность уроков, организованных на основе интерактивных методов, а также возможности связи математических знаний с повседневной жизнью.

Abstract. This article highlights the theoretical and methodological foundations of using practical activities, didactic games and modern pedagogical technologies in primary school mathematics lessons. The role of practical learning and game technologies in developing mathematical competencies, logical thinking and students' interest in mathematics is analyzed. The effectiveness of lessons organized through interactive methods and the possibilities of connecting mathematical knowledge with everyday life are also discussed.

Kalit so'zlar: matematika ta'limi, matematik kompetensiya, amaliy mashg'ulotlar, didaktik o'yinlar, interfaol metodlar, boshlang'ich ta'lim, matematik tafakkur, innovatsion texnologiyalar.

Ключевые слова: математическое образование, математическая компетентность, практические занятия, дидактические игры, интерактивные методы, начальное образование, математическое мышление.

Keywords: mathematics education, mathematical competence, practical activities, didactic games, interactive methods, primary education, mathematical thinking.

Kirish.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadlaridan biri o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ularni hayotiy muammolarni hal eta oladigan, ijodiy va tashabbuskor shaxs sifatida tarbiyalashdan iboratdir. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda boshlang'ich ta'lim muhim bosqich hisoblanadi. Ayniqsa, matematika ta'limi orqali o'quvchilarda mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, umumlashtirish va xulosa chiqarish ko'nikmalari shakllanadi.

Jahon tajribasida matematika fanini o'qitishda amaliy faoliyatga asoslangan yondashuvlar, didaktik o'yinlar va interfaol metodlardan keng foydalanilmoqda. Chunki o'quvchilar matematik tushunchalarni faqat nazariy ma'lumot sifatida emas, balki kundalik hayot bilan bog'liq holda o'zlashtirgandagina ularning bilimlari mustahkam va barqaror bo'ladi. Shu nuqtayi nazardan boshlang'ich sinflarda matematik kompetensiyalarni shakllantirishda amaliy mashg'ulotlar va didaktik o'yinlarning ahamiyatini o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Mamlakatimiz ta'lim tizimida ham kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim mazmuni o'quvchilarning bilimlarni amaliyotda qo'llay olishiga alohida e'tibor qaratmoqda. Boshlang'ich sinf matematika darslarida qo'llanilayotgan innovatsion metodlar o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, matematika faniga qiziqishini oshirish va ta'lim samaradorligini yuksaltirishga xizmat qilmoqda.

Natija va muhokamalar.

Boshlang'ich ta'limda matematik kompetensiyalarni shakllantirish pedagogik jihatdan murakkab, ko'p komponentli va tizimli yondashuvni talab etuvchi jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon o'quvchilarning matematik bilimlari, amaliy ko'nikmalari, mantiqiy tafakkuri, fazoviy tasavvurlari hamda real hayotiy vaziyatlarda matematik vositalardan foydalana olish qobiliyatining integrativ rivojlanishini o'z ichiga oladi. Matematik kompetensiya zamonaviy didaktikada o'quvchining nafaqat matematik bilimlarni egallashi, balki ularni muammoli vaziyatlarni hal etishda, kundalik hayotda va boshqa fanlar bilan integratsiyada qo'llay olish darajasi sifatida talqin etiladi.

Mazkur kompetensiyani shakllantirishda amaliy mashg'ulotlar va didaktik o'yinlar muhim didaktik vosita sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarning abstrakt matematik tushunchalarni konkretlashtirishiga, ularni real obyektlar va hodisalar bilan bog'lashiga xizmat qiladi. Bu jarayon o'quvchilarda faqatgina bilim olish emas, balki bilimni qo'llash, tahlil qilish va sintez qilishga asoslangan faol bilish faoliyatini shakllantiradi.

Amaliy mashg'ulotlar davomida o'quvchilar o'lchash, taqqoslash, tasniflash, modellashtirish va natijalarni tahlil qilish kabi kognitiv operatsiyalarni bajaradilar. Masalan, uzunlik o'lchov birliklarini o'rganishda sinf xonasi, maktab hovlisi yoki turli predmetlarning uzunligini o'lchash orqali o'quvchilarda metrik tizim haqidagi tasavvurlar mustahkamlanadi. Bu jarayon nafaqat matematik bilimni shakllantiradi, balki empirik kuzatish va mantiqiy xulosa chiqarish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Shuningdek, massa, hajm va vaqt tushunchalarini o'rganishda tashkil etiladigan amaliy faoliyatlar o'quvchilarda matematik bilimlarning funksional ahamiyatini anglashga yordam beradi. Masalan, predmetlarni tarozida o'lchash orqali og'irlik birliklarini farqlash, turli idishlarning sig'imini solishtirish yoki kun tartibini tuzish orqali vaqtni rejalashtirish kabi topshiriqlar o'quvchilarning matematik kompetensiyasini hayotiy kontekstda rivojlantiradi. Bunday yondashuv o'quvchilarda “matematika - hayotiy fan” degan konseptual tushunchani shakllantiradi va bilimlarning amaliy qiymatini oshiradi.

Didaktik o'yinlar esa boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik rivojlanish xususiyatlariga mos keluvchi eng samarali pedagogik texnologiyalardan biri hisoblanadi. O'yin faoliyati ta'lim jarayonini faollashtiruvchi, motivatsion va emotsional jihatdan boyituvchi didaktik vosita sifatida xizmat qiladi. O'yinlar orqali o'quvchilarning bilish faoliyati tabiiy, qiziqarli va majburiy bo'lmagan shaklda amalga oshadi, bu esa bilimlarni ongli va chuqur o'zlashtirishga olib keladi.

Didaktik o'yinlar, xususan, “Kim tez hisoblaydi?”, “Matematik estafeta”, “Sonlarni top”, “Juftini top”, “Kim chaqqon?” kabi o'yinlar o'quvchilarda tezkor hisoblash, diqqatni jamlash, analiz

va sintez qilish, mantiqiy fikrlash hamda qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu o'yinlar jarayonida o'quvchilar raqobat va hamkorlik muhitida faol ishtirok etib, nafaqat individual, balki jamoaviy kompetensiyalarni ham egallaydilar.

Shu bilan birga, didaktik o'yinlar o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Guruhli o'yinlar jarayonida o'quvchilar o'z fikrini asoslash, boshqalarning fikrini tinglash, qarorlarni birgalikda qabul qilish va kelishuvga erishish kabi ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Bu esa ta'lim jarayonining faqat kognitiv emas, balki ijtimoiy-psixologik jihatdan ham kompleks rivojlanishiga olib keladi.

Tadqiqot natijalari va pedagogik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, amaliy mashg'ulotlar va didaktik o'yinlar uyg'unlashtirilgan holda tashkil etilgan darslar an'anaviy, faqat tushuntirish va mashq bajarishga asoslangan darslarga nisbatan sezilarli darajada samaraliroq hisoblanadi. Bunday yondashuv o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini oshiradi, dars jarayonidagi faolligini kuchaytiradi, bilimlarni o'zlashtirish sifatini yaxshilaydi hamda mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, interfaol ta'lim metodlari asosida tashkil etilgan darslarda pedagogning roli ham transformatsiyaga uchraydi. O'qituvchi an'anaviy bilim beruvchi subyekt emas, balki ta'lim jarayonini boshqaruvchi, yo'naltiruvchi, fasilitator va moderatsiya qiluvchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi. Bu esa o'quvchilarning ta'lim jarayonida mustaqil ishtirokini kuchaytiradi va ularni faol subyektga aylantiradi.

Umumiy xulosa sifatida aytish mumkinki, amaliy mashg'ulotlar va didaktik o'yinlarning integratsiyalashgan qo'llanilishi boshlang'ich sinf matematika ta'limining didaktik samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Bu yondashuv o'quvchilarda matematik kompetensiyalarni tizimli shakllantirish bilan birga, ularning intellektual rivojlanishi, ijodiy fikrlashi va hayotiy muammolarni hal etish qobiliyatini ham kompleks ravishda rivojlantiradi. Shu jihatdan, mazkur metodik yondashuv zamonaviy ta'lim paradigmasi - kompetensiyaviy yondashuv talablariga to'liq mos keladi va ta'lim sifatini oshirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Xulosa.

Boshlang'ich sinf matematika ta'limida o'quvchilarning matematik kompetensiyalarini shakllantirishda amaliy mashg'ulotlar va didaktik o'yinlardan foydalanish samarali pedagogik yondashuvlardan biri hisoblanadi. Mazkur yondashuv o'quvchilarning nafaqat nazariy bilimlarini mustahkamlash, balki ularni real hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarda kuzatish, taqqoslash, o'lchash, tahlil qilish va xulosa chiqarish kabi muhim aqliy faoliyat turlarini shakllantiradi. Bu esa matematik tushunchalarning chuqur va ongli o'zlashtirilishini ta'minlaydi.

Didaktik o'yinlar esa ta'lim jarayonini qiziqarli va interfaol shaklga keltirib, o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. O'yinlar orqali o'quvchilar tezkor fikrlash, mantiqiy mulohaza yuritish, hamkorlikda ishlash hamda muammoli vaziyatlarda to'g'ri yechim topish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Shu bilan birga, amaliy mashg'ulotlar va didaktik o'yinlarning uyg'un qo'llanilishi o'quvchilarda matematik kompetensiyalarni shakllantirish jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi. Bu esa boshlang'ich ta'lim sifatini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1.O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. - Toshkent, 2020.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta‘lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
3. Umumiy o‘rta ta‘limning davlat ta‘lim standarti (Boshlang‘ich ta‘lim). - Toshkent, 2022.
4. Yo‘ldoshev J.G., Usmonov S. Pedagogik texnologiyalar. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
5. Azixodjayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat asoslari. - Toshkent, 2016.
6. Mamarajabov A., Hamdamov R. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. - Toshkent, 2019.
7. Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi bo‘yicha o‘quv qo‘llanmalar. - TDPU nashrlari.
8. Matematika. 1-4-sinf darsliklari. - Toshkent: “O‘qituvchi” nashriyoti.
9. Boshlang‘ich ta‘limda interfaol metodlardan foydalanish bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami.